

Studiile de intelligence în viziunea europeană și națională

Mihaela STOICA

Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul”

Abstract

The changes in politics after the 9/11, Madrid and London attacks were designed to confer more transparency in what concerns intelligence and related matters. Subsequently, a growing number of universities in Europe started to develop programs to prepare students who are interested about this phenomenon. These programs on intelligence have become more diversified and society is now much more open to such knowledge.

Studiile de intelligence au reprezentat la început un fenomen de nișă. Ele erau rezervate personalului militar specializat, fiind inițiate la recomandarea unor cercetători americani, pentru dobândirea avantajului strategic¹. Ulterior, pe fondul încetării „războiului rece”, s-a impus o redefinire a conceptului de securitate, din perspectiva estompării dimensiunii militare a acesteia și a emergenței noilor amenințări de ordin economic, societal, cultural sau ecologic. În același timp, dimensiunea națională a securității este completată și balansată de cea internațională, în condițiile accentuării procesului de globalizare. Manifestarea noilor crize de securitate la începutul secolului al XXI-lea a validat, în cele din urmă, o schimbare de paradigmă care s-a tradus și prin *demilitarizarea studiilor de securitate*.

O altă tendință majoră în politica statelor democratice privind activitatea de intelligence, în special după 11 septembrie 2001 și după

¹ Sherman Kent, *Strategic Intelligence for American WorldPolicy*, Princeton, NJ., Princeton University Press, 1949. Încă din 1935, Sherman Kent¹ emite ideea că intelligence-ul trebuie regândit drept domeniu academic.

atentatele din Londra și Madrid, constă în efortul de *sporire a vizibilității serviciilor de informații* în cadrul guvernelor, ca răspuns la necesitatea cunoașterii la nivelul opiniei publice a specificului activităților și metodelor informative. În acest context, studiile de intelligence, atât în America, dar și în Europa, au devenit tot mai accesibile publicului larg, ca parte a formării culturii de securitate.

În unele state, serviciile de informații au realizat parteneriate cu universități sau centre de cercetare pentru organizarea de cursuri, cercetări sau diverse activități conexe pe domeniul securității naționale, iar unele centre de studii organizează programe de *internship*, pentru atragerea studenților din anii terminali de la diverse facultăți, în scopul familiarizării lor cu domeniul intelligence.

Necesitatea apariției studiilor de intelligence

În anul 1960, CIA a regândit politica de pregătire în domeniul intelligence-ului, luând în considerare posibilitatea ca aceasta să aibă loc în cadrul universităților. Astfel, în următoarea perioadă de timp, tot mai multe universități au început să ofere discipline sau programe de studiu pe domeniul intelligence-ului, luând în considerare necesitatea formării resurselor umane capabile să se adapteze rapid și eficient unui mediu dinamic și concurențial. Provocările oferite de „războiul rece” au dus la crearea unei adevărate rețele de centre de studii de securitate în America, dar și în Marea Britanie, Israel, Canada și Germania. Ulterior atentatului de la 11 septembrie 2001, în tot mai multe țări are loc o deschidere la nivel teoretic a activităților de intelligence și sunt înființate centre de pregătire în domeniul securității naționale.

În Europa anului 2009 vom regăsi o multitudine de programe de studiu, atât în cadrul universităților, cât și în centre de pregătire a societății civile, la nivel guvernamental, dar și la nivelul organizațiilor de drept privat.

Un obiectiv major al studiilor de securitate a fost și rămâne racordarea la realitățile curente, pentru întâmpinarea cererii din partea

societății. În Spania, de exemplu, după atentatul de la Madrid, au fost dezvoltate numeroase programe de studiu legate de domeniul intelligence. La Facultatea de Științe Juridice – Universitatea „Rey Juan Carlos” din Madrid a fost creată în anul 2005 *Cátedra Servicios de Inteligencia y Sistemas Democráticos*, dedicată studiilor de securitate, apoi a fost creat *Máster Interuniversitario en Analista de Inteligencia*, prin colaborarea cu Universitatea Carlos III și, începând din acest an, se organizează și prima ediție a Congresului Național de Intelligence.

Se poate observa, deci, o continuă creștere a vizibilității și accesibilității informațiilor în ceea ce privește natura și obiectivele intelligence-ului la nivelul societății civile. Astfel, în ultimii ani au apărut numeroase studii și cercetări, menite să aducă în prim – plan realitățile acestui domeniu, departe de imaginea creată de filmele cu James Bond.

Pornind de la premisa că „dacă savanții nu spun cetățenilor ce au făcut serviciile de informații pentru ei în trecut, de ce se așteaptă ca cetățenii să creadă că serviciile le vor fi utile în viitor?”², curricula academică a studiilor de intelligence are ca punct de referință „lecțiile învățate” din evenimentele trecute. Astfel, includerea studiilor de gen în cadrul facultăților de științe politice sau de istorie, devine firească.

Cursurile de intelligence se diferențiază, de regulă, în funcție de specialitatea universității în care se desfășoară; abordarea lor corespunde perspectivei programelor de bază. Astfel, dacă aceste cursuri se desfășoară în cadrul unui departament de relații internaționale, ele se vor axa pe rolul intelligence-ului în contextul relațiilor politice internaționale; în vreme ce în cadrul departamentului de istorie, se va urmări evoluția istorică a activității de intelligence și se vor analiza momente istorice determinante din acest punct de vedere etc. Programele de masterat direcționate pe relații internaționale, în particular, tind să scoată în relief interdisciplinaritatea, integrând abordările academice cu cele profesionale, cu discipline care converg spre specificul

² E. R. May, „Studying and Teaching Intelligence”, in *Studies in Intelligence* 38, no. 5 (1995): 1.

unor zone ale politicii, acestea fiind distincte de orientarea teoretică a celor mai multe programe. În același timp, multe studii de masterat includ anumite cursuri necesare în domeniul pentru care sunt proiectate, de exemplu, curs de analiză a metodelor, de economie sau de limbi străine.

Într-una dintre primele abordări teoretice privind studiile în domeniul analizei informațiilor, Stafford Thomas identifica patru paradigme³ interpretative ale disciplinei: (1) abordarea istorico-biografică – axată pe experiențe din trecut, cronologii evenimențiale, personalități; (2) abordarea funcționalistă – axată pe activități operaționale și procese; (3) abordarea structuralistă – axată pe rolul agențiilor și serviciilor de informații în gestionarea politicii externe și a relațiilor internaționale; (4) abordarea politologică – concentrată pe dimensiunea politică a intelligence-ului, respectiv pe procesele de luare a deciziilor și de formulare a politicilor publice.

Toate aceste paradigme ne sunt de ajutor pentru identificarea într-o formă empirică a acestor cursuri. Dintr-o altă perspectivă, studiind programele analitice specifice universităților din Statele Unite, Marea Britanie, Europa sau Australia, se poate constata că prototipul unui curriculum pentru disciplina studiilor de intelligence cuprinde trei elemente⁴:

- *cursuri obligatorii*: cursuri în materia intelligence-ului care oferă baza conceptuală necesară avansării academice în domeniu;

- *cursuri complementare*: cursuri ale unor discipline incluse în arii academice înrudite;

- *cursuri opționale*: cursuri recomandate pe tematica intelligence-ului care vizează aspecte specifice / particulare ale domeniului informativ.

³ Michael S. Goodman and Sir David Omand, „Teaching Intelligence Analysts in the UK. What Analysts Need to Understand: The King’s Intelligence Studies Program”, în *Studies in Intelligence* Vol. 52, No. 4 (Extracts, December 2008), care se regăsește pe site-ul www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/csi-studies/studies/vol-52-no-4/teaching-intelligence-analyst-in-the-uk.html

⁴ Martin Rudner, „Intelligence Studies in Higher Education: Capacity-building to meet societal demand”, în *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, nr. 22, 2009, pp. 110-130.

Această îmbinare de cursuri obligatorii, complementare și opționale asigură coerența interdisciplinară a programei studiilor de intelligence, dublată de garantarea unei flexibilități care să atragă interesul studentului.

Amestecul de cunoștințe de bază, cunoștințe specifice și cursuri opționale asigură coerența interdisciplinară a programelor de studii de intelligence.

Evoluții în domeniul studiilor de intelligence din Europa

În Europa, după atentatele din Londra și Madrid, a devenit necesară cunoașterea la nivelul opiniei publice a specificului activităților și metodelor informative. Or, maniera în care opinia publică poate fi educată în materia intelligence-ului este învățământul superior, atât ca disciplină de sine stătătoare, cât mai ales inserată în programa analitică a disciplinelor de studii politice și relații internaționale. Astfel, în Europa secolului al XXI-lea vom regăsi ca preocupare în creștere pregătirea în domeniul informațiilor pe diferite niveluri de studiu, de la domeniul de licență și până la pregătirea de studii și cercetări în domeniu, realizată de universități sau de centre de pregătire private ori guvernamentale.

În paralel cu instituționalizarea emergentă a studiilor de intelligence s-a manifestat o explozie a cercetării și scrierilor academice pe tematici legate de domeniul informativ.

În Marea Britanie, apariția studiilor de intelligence s-a produs după anul 1970, deși bazele intelligence-ului modern au fost puse încă din anul 1909. Așa cum remarcă Michael Goodman, „în timp ce intelligence-ul nu este un fenomen nou, studiile de intelligence sunt”⁵. Astăzi, Marea Britanie este unul dintre cele mai experimentate state în pregătirea academică pe profil intelligence din Europa și are cele mai multe universități care organizează cursuri de pregătire universitară și postuniversitară în domeniul intelligence. Astfel, la Universitatea Wales, găsim atât cursuri de licență, cât

⁵ Michael S. Goodman, „Studying and Teaching About Intelligence: The Approach in the United Kingdom”, în *Studies in Intelligence* Vol. 50, No. 2, 1996, p. 57.

și cursuri de masterat, adresate atât începătorilor, cât și profesioniștilor. Alte centre universitare care organizează cursuri de intelligence în Marea Britanie sunt: Cambridge, Salford, Kings College, University of London, Birmingham University, Brunel University, Edinburgh University, Queen Mary College, Liverpool John Moores, Nottingham University, Reading University, Sheffield University, University of St. Andrews.

La Brunel University⁶ sunt prezentate, spre exemplu, ca module de bază: conceptul intelligence – politici și teorii; creșterea nevoii de securitate națională; intelligence-ul și amenințările nonconvenționale; agențiile de intelligence și managementul comunității; studii de caz: subiecte privind succesul și eroarea în intelligence; exerciții și simulări în analiza de intelligence.

Totuși, o privire generală asupra practicilor de predare de astăzi din Marea Britanie sugerează faptul că studiile de intelligence reprezintă acele discipline care, deși se pot integra ușor într-o varietate de departamente universitare, nu vor fi niciodată acasă în niciuna dintre ele.⁷

În Franța, domeniul învățământului de Intelligence în mediul academic a început să ia amploare de relativ scurt timp – anul 1995 când, la inițiativa Amiralului Lacoste, fost director al serviciului de informații francez, s-a organizat în cadrul Universității Marne-la-Vallée un Centru de studii științifice de apărare: *Centre d'études scientifiques de défense* (CESD).

Platforma cursurilor de Intelligence este acoperită de două instituții reprezentative: Centrul Francez de Cercetare a Intelligence-ului, *Centre Français de Recherche sur le Renseignement* (CF2R) și Centrul de analiză politică comparată, de geostrategie și relații internaționale, *Centre d'analyse politique comparée, de géostratégie et de relations internationales* (CAPCEGRI). Cele două instituții colaborează în organizarea unui curs în domeniu.

La CF2R se desfășoară un program de studiu de trei luni, care se adresează celor care urmează să își desfășoare activitatea în intelligence

⁶ <http://www.brunel.ac.uk/about/acad/sss/research/centres/bciss>

⁷ Michael S. Goodman, op.cit., p. 58.

(viitori conducători sau membri ai conducerii unui serviciu de informații, ofițeri și cadre ale forțelor armate, ale poliției) sau să interacționeze cu intelligence-ul (funcționari internaționali și membri ai organismelor internaționale, diplomați, parlamentari, înalți funcționari și membri ai cabinetelor ministeriale, prefecți etc.); conducători de întreprinderi de intelligence, de investigații și economic, responsabili cu securitatea sau intelligence-ul economic incluzând și sectorul vamal; personalului care provine din lumea universitară, jurnaliști sau personal din ONG-uri care urmează să cunoască mai bine domeniul informațiilor și practicile sale în vederea promovării culturii de securitate în societatea civilă

În aproape toate țările din Europa de azi există centre de pregătire în domeniul intelligence-ului, fie că sunt afiliate serviciilor sau agențiilor de securitate, fie că sunt cursuri realizate de universități civile sau în parteneriat cu agențiile de securitate. În Germania, de exemplu, *Școala de Informații BND* – este al șaptelea Departament al Serviciului Federal de Informații (Bundesnachrichtendienst – BND). Aceasta face parte și dintr-o structură federală mai amplă, numită *Facultatea Federală de Specialitate*; Școala BND apare și cu titulatura „*Institutul pentru Tehnica Informațiilor*”. În Spania, cursurile se realizează într-un parteneriat realizat între Centrul Național de Informații și Universitatea „Rey Juan Carlos”.

La nivel european, deși în întârziere față de centrele de studiu din America, se poate percepe o dezvoltare a ceea ce înseamnă studii de securitate, atât în cadrul universităților, cât și al centrelor de cercetare.

Evoluția și tendințele studiilor de intelligence și securitate din România

În România, implementarea unei adevărate „culturi de securitate” reprezintă încă o provocare datorită moștenirii reprezentate de imaginea publică privind perioada comunistă și abuzurile comise în perioada respectivă de către „Securitate” în numele siguranței naționale. Cu toate acestea, după anul 1990 au avut loc diverse încercări de reconceptualizare a domeniului securității și

implementării în cadrul diverselor instituții universitare sau private, ajungându-se în acest moment la o adevărată deschidere în ceea ce privește studierea intelligence-ului în tot mai multe instituții, universități, asociații etc. Această deschidere se datorează, în parte, și celor două mari procese strategice ale istoriei recente – aderarea la structurile UE și NATO, ce au marcat în mod irevocabil destinul democratic al României.

Conceptul de intelligence a cunoscut o adevărată recunoaștere, odată cu apariția obligativității de protejare a datelor din interiorul instituțiilor de stat sau chiar al firmelor private. Astfel, la nivel guvernamental s-a creat *Grupul interministerial pentru cercetare-dezvoltare în domeniul securității*, cu responsabilități diverse la nivel de cercetare, dezvoltare de proiecte științifice, acte normative și alte atribuții în domeniul securității naționale, iar în 2001 a fost creată *Asociația Română a Industriei de Securitate (ARIS)*, ca structură organizată a industriei de securitate și care reunește companii și specialiști din domeniul securității private din România.

Pregătirea în domeniul informativ a cunoscut o evoluție de la cursurile de pregătire specializate de scurtă durată din cadrul instituțiilor în domeniu, la instituționalizarea studiilor de intelligence în cadrul academiilor sau universităților.

Datorită faptului că studiile de intelligence reprezintă un punct sensibil în formarea viitoarelor resurse umane implicate în problemele de securitate, expertiza în domeniu constituie un avantaj. Astfel, vom regăsi cursuri la toate nivelurile de interes axate pe domeniul intelligence, în instituții precum Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul”, care pregătește atât cadrele proprii, cât și membri ai societății civile, prin cursuri de licență, masterat, doctorat și cursuri postuniversitare, Universitatea de Apărare „Carol I”, destinată educării universitare și postuniversitare în materia securității naționale, apărării, intelligence-ului militar, pregătirii personalului participant în operațiunile multinaționale și JOINT, Academia Tehnică Militară, Direcția de Informații a Armatei, instituții cu expertiză în domeniu.

Cursurile de intelligence din România au luat amploare în ultima perioadă în universități din toată țara, fiind integrate în cadrul facultăților de

informații, de științe politice, istorie, relații internaționale sau chiar în curricula academică a facultăților pe domenii de științe ingineresti sau de științe juridice. Vom regăsi atât studii de licență, cât și de masterat în centre universitare precum București, Sibiu, Cluj, Iași, Craiova, Timișoara. Abordările sunt diversificate, în funcție de problematica majoră abordată în domeniul de bază specific studiilor.

Unele organizații, cum ar fi Fundația EURISC – *The European Institute for Risk, Security and Communication Management*, organizează programe de pregătire, de cercetare sau conferințe pe teme de securitate, dar și programe de internship, dedicate studenților aflați în ultimul an la facultăți cu profil de științe politice sau economie, interesați de relațiile internaționale, de studii strategice, de relațiile dintre societatea civilă și cea militară și de integrarea euroatlantică.

Însă preocupările privind fenomenul de intelligence nu se leagă strict de programele universitare, existând la ora actuală numeroase programe de cercetare pe domeniul securității naționale organizate de instituții de învățământ superior, dar și organizații nonguvernamentale din România, cum ar fi: Centrul de Studii NATO – S. N. S. P. A. ; Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară; Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Securitate Minieră și Protecție Antiexplozivă etc.

La Universitatea Națională de Apărare „Carol I” funcționează Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate având activitate de cercetare științifică structurată pe mai multe direcții, materializate în studii variate și complexe: terorismul contemporan, dezvoltări ale securității regionale în bazinul Mării Negre; modalități de gestionare și luptă împotriva riscurilor și amenințărilor asimetrice în plan regional; interesele României și Europei în asigurarea navigației libere pe Dunăre și în asigurarea echilibrului ecologic în Delta Dunării etc.

Deși studiile de intelligence din Europa și în special din România au avut un început mai dificil, apariția lor și diversificarea rapidă a acestora

reprezintă un semnal pozitiv pentru evoluția lor viitoare. Pentru remedierea situațiilor ce privesc raportarea intelligence-ului la valorile morale din timpul perioadei comuniste din România, dezvoltarea acestor studii poate avea efecte benefice, iar inițiativele academice – dar nu numai – în domeniu sunt privite cu mai multă deschidere.

Bibliografie

- Michael, S. Goodman and Sir David, Omand. „Teaching Intelligence Analysts in the UK. What Analysts Need to Understand: The King’s Intelligence Studies Program”, în *Studies in Intelligence* Vol. 52, No. 4 (Extracts, December 2008).
- Claudia, Cristescu. *Studiile de intelligence în învățământul universitar public. Prototipul programei analitice a studiilor de intelligence*, în vol. Sesiunea de comunicări științifice cu participare internațională „Strategii XXI”, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București, 09-10 aprilie 2009, pp. 790-805.
- Martin, Rudner. „Intelligence Studies in Higher Education: Capacity-building to meet societal demand”, în *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, n° 22, 2009, pp. 110-130.
- Sherman, Kent.(1949). *Strategic Intelligence for American World Policy*, Princeton, NJ: Princeton University Press.
- <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence>
- Michael S. Goodman, (1996). „Studying and Teaching About Intelligence: The Approach in the United Kingdom”, în *Studies in Intelligence* Vol. 50, No. 2.